

Rijke leesstof stimuleert

Dolf Janson

Teksten die zijn gemaakt voor schooldoeleinden zijn dikwijls tamelijk arm. De variatie in gebruikte woorden, de zinslengte en het verband tussen zinnen zijn aanvankelijk beperkt of versimpeld vanwege het leesniveau. In methoden voor wereldoriëntatie en begrijpend lezen zijn dikwijls de teksten vaak nogal compact en vol schooltaal en vaktaal. Vaak zijn die tekstjes precies afgestemd op de vragen die altijd na zo'n tekst moeten worden beantwoord. In dit artikel gaan we na hoe erg dit is en welke alternatieven daarvoor mogelijk zijn.

Zowel uit onderzoek als door ervaring is bekend dat leerlingen die een boek krijgen over een onderwerp dat hen interesseert of waarover ze al veel weten, een moeilijker tekst aankunnen dan volgens de afgenomen toets zou kunnen. Hoe kan dit? Hier spelen natuurlijk betrokkenheid bij het onderwerp en het ervaren van zo'n tekst als betekenisvol een belangrijke rol. Er speelt echter nog iets. Als het om verhalen gaat, is een moeilijker tekst vaak ook een wat betere tekst. Dit wil zeggen dat de zinnen functioneler kunnen zijn en meer met elkaar verbonden. Tevens bevatten ze voldoende woorden om duidelijk te kunnen zijn qua decor (feitelijke informatie) en drama (meer subjectieve informatie) (Janson, 2018). Minder frequente of qua structuur wat meer complexe woorden blijken dan minder een probleem, doordat het thema ondersteunend werkt.

Daarmee raken we aan een belangrijk aandachtspunt. Veel kinderen beschikken wel over een woordenschat die toereikend is voor dagelijks gebruik in concrete situaties. Op school gaat het bij aspecten van wereldoriëntatie al gauw over onderwerpen die in tijd en/of ruimte ver weg zijn en niet aansluiten bij die dagelijkse ervaringen. Bovendien vragen zulke teksten een kritische houding. Allerlei woorden en betekenissen die al bekend zijn, blijken daar ineens iets anders te betekenen of een heel andere functie te hebben.

Wie bij 'gras' aan een speelwei of een voetbalveld denkt, moet even omschakelen als dat ook een uitgebreide plantenfamilie blijkt te zijn, waarvan zelfs de granen die voor brood en koekjes en de nasi goreng worden gebruikt, lid zijn.

Het woord 'zeilschip' associëren kinderen waarschijnlijk eerder met jachten die mensen voor hun plezier gebruiken of waarmee ze wedstrijden houden dan met vrachtschepen. In geschiedenisthema's blijken zeilschepen dikwijls de voornaamste soort schepen te zijn, die een paar eeuwen terug wel zo'n acht maanden onderweg waren met lading naar het oosten van Azië.

Op school zijn appels en bananen gezonde fruithappen. Voor wie deze vruchten kweekt zijn het producten waarmee zij geld moeten verdienen. Om van de kweker bij de winkel te komen is allerlei vervoer nodig. Bananen zijn dan lading voor een bedrijf dat schepen laat varen, ook weer om geld mee te verdienen. De baas van de supermarkt of van de marktkraam gebruikt dat fruit ook om geld te verdienen. Zo'n banaan die je als vanzelfsprekend eet, blijkt dan eerst 'oogst' te zijn geweest, dan 'lading' en tenslotte 'weekendaanbieding'. Dan bekijk je die vrucht toch een beetje anders...

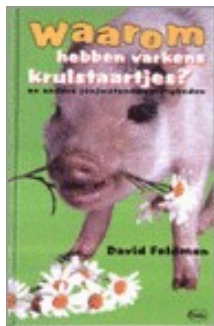
Dit soort achtergronden en perspectiefwisselingen zijn helemaal niet erg, als die teksten maar meer doen dan feiten opsommen. Ze moeten de kinderen voor wie ze bestemd zijn als het ware mee nemen vanuit de hun bekende wereld naar die andere werelden. Dat leidt tot nieuwe woorden en zeker tot allerlei andere betekenissen. Teveel nieuwe woorden of onbekende betekenissen, zonder een duidelijk uitleg en verbinding met het al wel bekende, maken het lezen onmogelijk. In feite zeggen we daarmee dat teksten rijk genoeg moeten zijn om te kunnen doorlezen en nieuwsgierig te blijven naar hoe het in elkaar zit of hoe het verder gaat.

Dit betekent dus dat je niet de tekst moet versimpelen, maar de leerlingen moet helpen toegang te krijgen tot die tekst, verbanden met dat onderwerp te herkennen of nieuwe verbanden te ontdekken.

Een andere manier om dit te bevorderen is voorlezen. Je kent misschien de boeken van Arend van Dam en Alex de Wolf over onder andere de landen van Europa, de geschiedenis van Nederland, over de rechten van het kind en over Nederlandse kunstenaars en hun werk. Deze vrij korte verhalen voeren de hoofdpersonen sprekend in, alsof je erbij bent, toen in die geschiedenis, daar in dat andere land of daar bij die kunstenaar of die kinderen. Die aanpak overbrugt de afstand naar de luisterende kinderen. Het zijn echter geen uitleggerige verhaaltjes. Ze roepen juist vragen op, doordat ze in die context spelen. Dat maakt ze goed bruikbaar, want daardoor geven ze een kader om verder te praten en zelf te gaan lezen in andere bronnen. Zulke verhalen vragen daarom om een vervolg en zijn niet bedoeld om achter elkaar te blijven voorlezen.

Een heel ander voorbeeld van een boek met informatie is Het dikke dierenboek van Busser & Schröder. Helaas is de uitgever een verbindingsstreepje vergeten in de titel op de kaff, waardoor het lijkt of het boek over dikke dieren gaat...

In dit boek staan in alfabetische volgorde versjes over allerlei dieren, van de ara tot de zeeleeuw. Dat zijn al informatieve teksten, met kleurige illustraties. Het aardige is echter dat steeds op de twee pagina's daarna acht tot tien tekstjes staan die heel feitelijke informatie geven over dat dier. Door de losse opmaak word je als lezer niet 'gedwongen' die informatie in een bepaalde volgorde te lezen. Die combinatie van informatieve gedichtjes en korte tekstjes maakt dat de vorm heel behulpzaam is om zo'n boek voor lezers toegankelijk te maken.

Het boek *Waarom hebben varkens krulstaartjes?* is alleen nog tweedehands te koop, maar daarom niet minder interessant. Het boek staat vol vragen over uiteenlopende onderwerpen. Waarom bevindt de dug-out bij honkbal zich half onder de grond? Wat is de officiële naam van de maan? Wat is het verschil tussen een meer en een vijver of tussen een zee en een oceaan? Waarom houden honden hun kop schuin als je tegen ze praat? Waardoor stinkt een papierfabriek zo verschrikkelijk? En zo nog veel meer rare en meer voor de hand liggende vragen.

Een boek over een onderwerp dat niet zo vaak op school ter sprake komt is *Tussen je oren – Hoe slim, gaaf en maf ons gedrag in elkaar zit* van Dijksterhuis en Strick. De tweede ondertitel is 'Psychologie voor kinderen en hun ouders'. Voorin staat van elk hoofdstuk beschreven waarover het daarin gaat.

In Hoofdstuk 1 kijken we naar onze hersens.
Alles wat we voelen en denken en doen
komt uit onze hersens.
Psychologie gebeurt in je hersens.

Hoofdstuk 7 gaat over jouw band met anderen.
Je bent natuurlijk niet alleen op de wereld.
Hoe vormen we een indruk van iemand?
Hoe kunnen we iemand beïnvloeden?
Hoe werkt reclame?

Ook in dit boek geen lange doorlopende teksten, maar korte stukjes en steeds op gekleurde pagina's uitgewerkte voorbeelden. Het boek staat vol met illustraties, wat de toegankelijkheid ook bevordert.

Wie kinderen wil stimuleren tot kritisch lezen kan hen zo af en toe confronteren met nepnieuws, zonder dat zo te benoemen natuurlijk. De site speld.nl biedt regelmatig berichten die daarvoor geschikt zijn. Een mooi voorbeeld is <https://speld.nl/2009/03/16/bezoeker-ikea-zoekt-bommelding/> waarin de klemtoon van het woord 'bommelding' op de eerste lettergreep wordt gelegd, waardoor een geheel andere werkelijkheid ontstaat. Ook het bericht <https://speld.nl/2018/10/29/coureurs-bedanken-verstappen-voor-interessante-rondleiding-over-circuit/> zal kinderen aanspreken. Tegelijk illustreren zulke teksten hoe de interpretatie van dingen die je ziet of meemaakt je op het verkeerde been kunnen zetten. Dat biedt dan weer gesprekstof maar ook inspiratie voor eigen teksten. De simpele vraag 'Klopt dat wel?' is ook bij 'gewone' teksten of nieuwsberichten nuttig. Dat kan dan aan de tekst liggen, maar ook aan de interpretatie of de opgeroepen beelden van wat je leest.

Een door het blad Onze Taal geciteerde tekst uit het Leids Nieuwsblad illustreert dit:

Aan de Verbeekstraat in Leiden was een hond uit het raam geklommen en stond op de rand van het gebouw op enkele verdiepingen hoog. De hond werd door de brandweer rustig naar binnen gedreven en deed daarna het raam dicht.

Het bevorderen van lezen, juist bij kinderen die dit niet zo gauw uit zichzelf doen, kan via dit soort boeken en teksten waarschijnlijk beter worden gerealiseerd dan door het moeten lezen van standaardteksten. Belangrijk is steeds ruimte te maken voor gesprek over de inhoud en over de beelden en ideeën die zo'n tekst oproept. Dus geen vragen om te controleren of ze tekst goed gelezen hebben, maar ervoor zorgen dat goed lezen zinvol was, omdat er nog activiteiten op volgen waarvoor die inhoud of bepaalde woorden nodig zijn. Hierdoor kunnen kinderen uit zichzelf ontdekken dat het nuttig kan zijn een tekst, of bepaalde passages daaruit, nog eens te lezen, omdat je dan misschien dingen ontdekt die je de eerste keer niet had opgemerkt. Als leraar kun je daarin voor hen het lezend voorbeeld zijn!